

P

JEVREJSKI

PREGLLED

Godina XVIII (LV) • Broj 3 • Beograd • MART 2009. • ADAR / NISAN 5769.

SVET:

Vatikanska banka oprala novac otet Srbima, Jevrejima i Romima

strana 18

Srbija izvoznik oružja u Izrael

strana 18

RIČARD VILIJAMSON:

Biskup koji se ruga Holokaustu

strana 16

INTERVJU, STEFAN SABLJIĆ:

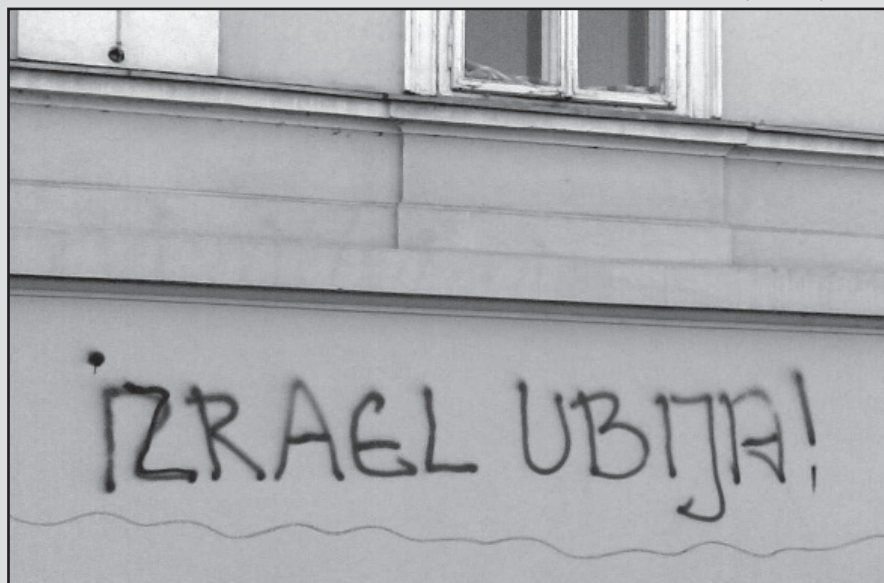
Za sinagogu sam vezan muzikom

strane 6 - 8

FOTO VEST

Ljubljana

GRAFITI OVIH DANA

ISPOVEST, DŽOE GOTFRID:

Pitanje bez odgovora

strane 20 - 21

VIRTUELNO JEVREJSTVO

NAŠI U SVETU:
DŽOE GOTFRID, SAD

Zašto baš ja?

Sada mi je 88. godina i još ne znam da li je to što sam preživio rat deo nekog većeg plana koji nam nije dat da ga razumemo

Počeu od Nevesinja, Hercegovina, godine 1941. gde sam mobilisan kao potporučnik u Vojske Kraljevine Jugoslavije. Proglašenjem Nezavisne Države Hrvatske, iz mog puka su počeli da nestaju vojnici. Jednostavno, bez mnogo priče, otišli bi sa položaja.

Od preko 100, koliko nas je bilo u mojoj bateriji, ostalo je dvadesetak. Kapetan mi se obratio kratko, po vojnički:

- Ja idem u brda Crne Gore, a ti?

- Ja kući u Sarajevo!

Nešto peške, malo na konju, stigao sam. Otac, majka i tri sestre sedeli su za stolom. Gledali su me, neobrijanog, grubog i omršavelog, sa revolverom za pojasom - čudo. Gotovo me nisu prepoznali. U Sarajevu otpora nemačkoj vojsci nije bilo. Zaposeli su veliku kasarnu gde je još bilo oficira i hiljade vojnika Jugoslovenske vojske.

- Još nije kasno da odemo - rekao sam ocu. Kao mnogi naši i on je

imao izgovor kojim je tešio ukućane i sebe:

- Mene neće, ja sam služio u austro-ugarskoj vojsci.

Možda bih ja prihvatio takvo obrazloženje ali... Kao mladić sam igrao fudbal i družio se sa susedom istih godina. Bili smo drugovi u punom smislu reči. Moj drug postade ustaša. Doneo sam odluku - bežim.

Da ne vide mati i sestre, otac me je pozvao na stubište:

- Možda se nikad nećemo videti. Ja znam šta se dešava ali još nisam odlučio šta da radimo - rekao je.

Nikad ga više nisam vidio. Sve što mi je od njega ostalo je dopisnica iz Jasenovca. Još je čuvam.

Stigao sam kod tetke u Zagreb i tu me je sačekalo naređenje da "Židovi moraju nositi žutu traku". Tetka je imala veze i sredila mi je propusnicu da mogu otići u Ljubljano.

U Ljubljani Italijani. Prijavio sam se Kvesturi i dobio, kao izbeglica iz Bosne, pravo privremenog boravka. Nakon partizanskog napada, u kojem je ubijen priličan broj Italijana, vlasti su počele da hvataju taoce. Uхватili su i mene. Rečeno nam je da ćemo, ako se ništa ne desi u narednih 10 dana, biti oslobođeni. Tako i bi. Bilo je incidenata po šumama, ali, izgleda, ne toliko da bi nas streljali.

Na glavnoj pošti u Ljubljani sretno školskog druga, Silvija Fincija, takođe, izbeglicu. Od tog dana smo delili sudbinu sve do oslobođenja Rima.

Kada je potpisano primirje između saveznika i Italije u Ljubljani se govorilo da će nemačka vojska ući u Sloveniju. Silvio i ja znali smo šta to znači. U poslednjem trenutku uhvatismo voz za Trst. Kuda dalje? Silvio je predložio Rim, otvoren grad u kojem neće biti vojnih dejstava.

Vatikanski jatak

U Rimu smo našli sobu u zgradi čiji je vlasnik imao člana familije zadržanog fašistu. Bili smo mu sumnjivi. Kako mogu, pitao se, dva mladića da ne budu u vojsci, kad su svi mobilisani. Održao nam je "predavanje" da svaki čovek mora da doprinese borbi za red u Evropi, koju vode Nemačka i Italija. Rekao je da će o našem zapošljavanju, u građevinskom preduzeću pod nemačkom upravom, razgovarati sa svojim gazdom. Nismo ga mogli odbiti. Ja sam prvi otišao na intervju.

- Kako se zoveš? - pitao me je gazda.

Reklame su me zbunile optimizmom. Novi svet. Kontrast tmurnoj i izranjavljenoj Evropi delovao je nestvarno

Pet ili šest dana nakon mog povratka iz Nevesinja, video sam najboljeg druga u ustaškoj uniformi

- Pankracio Fereti! – rekoh, jer mi je tako pisalo u italijanskom pasošu. On me pogleda sumnjičavo:

- Meni slobodno možeš reći ko si i odakle si.

Poslušao sam instinkt i rekao istinu.

- Dobro! Za kolege ćeš biti Fereti.

Kad je čuo da znam nemački, odmah me je poslao na gradilište na železničku stanicu Termini gde su Nemci nadzirali radove na bombardovanim delovima važnog železničkog čvora. Moj posao je bio da rešavam sa Nemicima probleme. Baš ja, Jevrejin, ilegalac!

Jednog dana javiše mi da odmah dođem u glavnu kancelariju na razgovor sa gazdom. Objasnio mi je da u kancelariji postoji odeljenje za vezu sa Nemicima. Vodila ga je mlada Holandjanka, ali su je Nemci uhapsili iz nekog razloga. Pitao me je da li je moj nemački dovoljan za razgovore sa višim oficirima železničkih jedinica. - Da probam nekoliko dana, pa da vidimo - odgovorih. Moje novo odeljenje je imalo tri činovnika: devojkicu koja je znala da piše Nemački, ali vrlo malo da govori i jednog finog gospodina koji je nešto razumeo nemački. Uskoro sam saznao da je devojkica sestra gazdine žene, da je njihov otac ministar pravde u vladi oslobođenih krajeva južne Italije. Tada sam shvatio zašto je gazda mene i Silvija zaposlio bez ikakvih pitanja.

Jednog dana, u centru grada, partizani su ubili, koliko se sećam, 22 nemačka vojnika. Fašističke jedinice i Nemci izveli su iz zatvora Jevreje i neke koje su smatrali neprijateljima i streljali po 10 za svakog poginulog. Postalo je opasno kretati se ulicama Rima. Nemci su hvatali ljude, terali ih na prisilni rad i puštali ih tek uveče. Silvio i ja nismo mogli dopustiti da se to nama desi, da se ne otkrije ko smo. Kada je opasnost bila najveća, ustajali bismo rano i odlazili u Vatikan, nezavisnu državu u koju bi Nemci nisu smeli da uđu naoružani. Jednom prilikom, dok smo hodali Vatikanom i govorili “naški”, neki mladi pop oslovi nas na hrvatskom. Bio je Istranin, đak na Gregorijanskom institutu. Pristao je da nam dopusti da se danju sklonimo u njegovu skromnu sobicu. Uveče bismo se vraćali kući.

Uskoro grad je oslobođen. Usledila su hapšenja fašista, osveta, ubistva...

U službi engleske vojske

Nismo više morali da se krijemo. Javili smo se Englezima koji su priznavali jugoslovensko državljanstvo i vojni čin. Ubrzo dobio sam posao u građevinskom odeljenju organizacije Naafi koja je snabdevala Englesku vojsku. To je trajalo kratko. Premestili su me u rekvirirani ured hotela Universo, gde sam radio na vraćanju imovine Italijanima. Bilo mi je neobično interesantno. Išao sam po celom Rimu sa jednim engleskim oficirima i pregovarao sa italijanskim vlasnicima o šteti koju su im nanele engleske trupe. Od skromnih stambenih objekata do Kraljevskog dvora u Napulju. Radio sam dve-tri godine, dok Englezi nisu na pozitivan način rešili zahteve i platili nanete štete. Poslednji slučaj je bio sa vlasnicima Cassina Valadier, krasne vile, koju je još Napoleon sagradio. Sa vlasnicima sam ostao u dobrim odnosima, iako su mislili da nisu dobili dovoljnu naknadu za oštećene slike, porcelan i mnogo toga u toj bogatoj kući gde su Engleski oficiri išli na čaj.

Polako, saveznici su se pomerili na sever. Engleski komandant me je ostavio samog u Rimu, a on je otisao u Austriju. U međuvremenu sam došao u kontakt sa familjom u Čikagu koja mi je pozvala da dođem. Od Engleske vojske sam dobio lepo oprostajno pismo za profesionalnu i vojnu pomoć, kao i prilichnu otpremninu.

Novi svet

Poljskim brodom “Sobietski” krenuo sam 1949. godine za Njujork. Radio je emitovao američku muziku, a reklame su me zbunile optimizmom. Novi svet. Kontrast tmurnoj i izranjavljenoj Evropi delovao je nestvarno.

U Njujorku sam odseo u starom hotelu Brodvej. Još na Kapriju sreo sam jednog mađarskog trgovca drvnom građom koji je poznavao mog zeta, direktora strugare u Tesliću. Snabdevaio je američke fabrike balvanima iz Afrike. Posetio sam ga već prve sedmice u njegovoj kancelariji u Venderbilt aveniji. Našao mi je posao u jednoj fabrici u Nju Džerziju. Poslodavac me je odredio da u eksperimentu pomognem jednom kanadskom doktoru hemije. Zahvaljujući tome, od 1949. do 2002. g. izrastao sam u eksperta za jedan građevinski sistem i osnovao vlastito preduzeće sa kojim sam sagradio stotine krovnih konstrukcija u Njujorku, Nju Džerziju i Konektikatu.

U međuvremenu sam se oženio Sarajkom Bjankom Finci. Imamo dvoje odrasle dece. Čerka je direktor svetski poznate medicinske kompanije specijalizovane za onkologiju, a sin ima doktorat u pomorskoj biologiji.

Kratko po dolasku u SAD pridružio sam se Udruženju jugoslovenskih Jevreja. U njemu su bili naši velikani: dr Nojberger, g. Šmucer, dr Polak, G. Levi, M. Levi, g. Kresić, Mile Vajs... Ubrzo nam je stigao i nadrabrin Isak Alkalaj, koga smo zvali “Vrhovni”. On je postao naš duhovni i verski vođa. Na početku je Udruženje pomagalo našim ljudima koji su tražili stanove i zaposlenje. Vremenom smo postali jači, pa smo priređivali predavanja, službe Božje za praznike i zabave, pomagali iseljavanje u Izrael... Naše gospođe su priređivale uspešne čajanke i priredbe za decu. Pomagalo se onima koji su imali pravo na nemačko obeštećenje u čemu je dr Nojberger, kao advokat, imao veliku ulogu. Gospodin Šmucer je velikodušno pomogao anonimno.

To mi je jednom prilikom poverio naš pokojni Vrhovni.

Ubrzo smo kupili kuću na Menhetnu, što je omogućilo još bolji rad Udruženja. Ja sam prihvatio mesto potpredsednika. Pisao sam redovno za naš "Bilten" i iščitavao za Mileta Vajsa, urednika, tekstove, a poslednjih godina opstanka Udruženja i pripremio za štampu nekoliko brojeva.

Neizbežno, članstvo se smanjivalo. Ostala nas je šaćica. Prodali smo kuću i od većeg dela dobijenog novca sagradili veliki sportski centar u mestu Ta'anah u Izraelu. Nazvali smo ga "Dado Elazar" u znak poštovanja tom nekadašnjem Sarajliji, šefu Generalštaba izraelske vojske u vreme Golde Meir.

Pokojni Emanuel Salom, koji nas je zadužio požrtvovnim radom, uredio je da članovi Udruženja imaju osigurana grobna mesta na našem groblju i da se ono održava za mnoge godine. Isto tako, sredio je da se članovi sastaju bar jednom godišnje na groblju u Nju Džersiju i da službu vodi tamošnji rabin. Ta grobna mesta su, žalosna i jedina preostala, veza među nama iz bivše Jugoslavije, poslednji znak da smo postojali. Na mramornim pločama urezana su i imena stradalih u Jasenovcu i drugim mestima smrti u Evropi, kojima se ne znaju grobovi.

Oko 25 godina pripadao sam reformističkoj struji obreda i sinagogi u Flašingu, delu Njujorka. Američka jevrejska zajednica je vrlo

aktivna u mnogim sferama društvenog života. Mnogo sam naučio iz jevrejske istorije. Naravno, vrlo često smo supruga i ja posećivali Izrael gde mi žive sestra i deo ženine porodice.

Godine su prolazile, poslovne prilike u Njujorku su se promenile. Odlučili smo da odemo na sunčanu Floridu. U Vest Palm Biču, kupili smo kuću. Nisam se dobro ni ogrejao, a već su mi ponudili iz fabrike u Ohaju da nadgledam njihove poslove u južnoj Floridi. Uslovi su bili povoljni, posao dobro poznat. Umesto penzije, radio sam još desetak godina. U ovom kraju je bio priličan broj naših ljudi. Familija Šmucer je živela u Palm Biču, pa smo se često vidali kao i sa Salomovima koji su kupili kuću na 40 minuta od nas.

U Floridi sam prihvatio i da budem direktor Holokaust komemoracije. Član sam i ovdašnje Federacije, političkog odeljenja (Jewish Communitte Relations Council), pa imam uvid u glavne političke pravce američkih Jevreja i odbranu od antisemitizma. Tokom godina podučavao sam na Akademiji odraslih o raznim temama od kojih je najpopularnija bila, "Šta jeste, a šta nije islam".

Godine su prolazile i evo me danas u 88. Često sam se, kao mnogi od nas, pitao zašto sam se baš ja spasao od toliko pobijenih Jevreja bivše Jugoslavije? Da li je to deo nekog većeg plana koji nam nije dat da ga razumemo? Odgovor još ne znam.

DOBROVOLJNI PRILOZI

PORODIČNE VESTI

LIČNE VESTI

BEOGRAD

Za „Mi smo preživeli“

300 USD – Porodica Alkalaj (Leon, Lea, Danijel, Džonatan i Adam) SAD, povodom godišnjice smrti majke Vere www.lastmemories.com potražiti Vera Alkalaj)

100 USD – Mimi i Džon Sentrel, SAD

60 USD – Igor Najfeld, SAD

50 USD – Vera Morgan, SAD

50 USD – Dorit Eldar Lederer, Izrael

Za Hevra kadiša – Jevrejsko groblje

100 evra – Zoran Koš, povodom smrti majke Džoje Marije Koš

50 evra – Sonja (Sofija) Demajo Lunginović, u znak sećanja na svoje dve majke: Lenku Demajo Lunginović i Mariju Andeselić, njenu ćerku Nataliju Andeselić-Dimkić, pravednicu, tetku Stelu Demajo-Dimkić, Vesnu Korać, Ilonku Mirković, Radmilu (Rifkicu) Nikolić i Jožija Koena

50 evra – Avram Avramović, za održavanje Groblja

3.000 din. – sestričina Olivera Pavlović, u znak sećanja na Matildu, Leona i Marka Alkalaja

3.000 din. – Leposava Andrejević, povodom 10 godina od smrti majke Emilije Nastasijević, rođene Arije

2.000 din. – Mirjam i Jaša Salom, povodom 15 godina od smrti majke Duške Salom

2.000 din. – Dejan Čavić, povodom 17 godina od smrti majke Hermine

1.000 din. – Nada Romanov

Za Sinagogu

50 evra – Zoran Koš, povodom smrti majke Džoje Marije Koš

NOVI SAD

5.000 dinara - porodica Skandarski povodom smrti majke i bake Vere Malešev

Za Groblje

2.000 din – Erna Ramadanski i Avram Atijas, povodom 16. marta, godišnjice smrti majke Lenke Atijas, rođene Musafija.

Mazal tov!

Dana 19. februara 2009. Danijela i Zoran Grujić dobili su sina Aleksandra - Sašu, Ivana brata, a Ivan Ujhazi, Jelisaveta i Igor unuka i sestrića.

UMRLI: BEOGRAD

16. februar 2009. godine **Džoja Koš**, rođena 1917. godine u Sarajevu

Zlatko Vaić, rođen 1917. godine

Miroslav Ribner, rođen 1929. godine

NOVI SAD

Vera Malešev, u 82. godini, posle duge i teške bolesti

Zlata Štajnic u 86. godini